

----- Araştırma makalesi -----

YOZGATLI HÜZNÎ'NİN NASİHAT-NÂMESİNE DEĞERLER PERSPEKTİFİNDEN BİR BAKIŞ¹

Hulusi EREN**

Öz

Klasik Türk edebiyatında farklı nazım şekilleriyle yazılmış birçok tür bulunmaktadır. Bunlardan biri de nasihat-nâmelerdir. Daha çok didaktik bir karakter arz eden bu tür, Türk edebiyatına İran ve Arap edebiyatından geçmiştir. Nasihat-nâmelerde şairler okuyucuya sosyal, siyasi, dinî ve ahlaki konularda birtakım mesajlar verir. Temel kaynağı Kur'an ve hadisler olan bu mesajların amacı birey ve toplumu irşad edip olgun insan yetiştirmektir.

Yunus Emre'nin yazmış olduğu Risâletü'n-Nushiyye, Anadolu sahasında yazılmış ilk nasihat-nâme örneği olarak gösterilir. Süregelen yüzyıllarda telif ve tercüme olarak çok sayıda nasihat-nâme yazılmıştır. Dede Ömer Rüşenî, Şeyh İbrahim Gülşenî, Eşrefoğlu Rûmî, Sinan Paşa, Nidâî, Birgivi Mehmet Efendi, Cemâlî, Güvâhî, Nâbî ve Sünbülzâde Vehbî'nin nasihat-nâmeleri de bu türün önemli örneklerindedir.

Mesnevi nazım şekliyle müstakil bir eser olarak yazılan nasihat-nâmeler dışında divanlarda nasihat-nâme türünde kaleme alınmış manzumelere de rastlanmaktadır. Bunlardan biri de 20. yüzyıl şairlerinden Yozgatlı Hüznî'nin oğlu Abdullah Ebu'l-Kasım için yazdığı nasihat-nâmesidir. 142 beyitten müteşekkil olan

¹ Bu makale, 14-16 Ekim 2021 tarihinde Van'da düzenlenen III. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu'nda aynı başlıkla sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Dr. Öğr. Üyesi., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
e-posta: hulusieren@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0483-0314

Geliş/Received: 28 Kasım 2021 / 28 November 2021

Kabul/Accepted: 22 Aralık 2021 / 22 Decemben 2021

manzumede şair, oğluna hitaben sosyal, ahlaki ve dinî değerler üzerinden öğütler vermektedir. Bu çalışmada Hüznî'nin mezkur nasihat-nâmesi değerler perspektifli bir bakış açısıyla tahlil edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Değerler Eğitimi, Klasik Türk Edebiyatı, Nasihat-nâme, Yozgatlı Hüznî.

EXPERTS AND SPECIALISED LEXICOGRAPHY A VIEW ON YOZGATLI HÜZNÎ'S ADVICE BOOK FROM THE PERSPECTIVE OF VALUES

Abstract

There are many genres written in different verse styles in classical Turkish literature. One of them is advice books. This genre which has a more didactic character has passed into Turkish literature from Iranian and Arabic literature. In advice books poets give some messages to the reader on social, political, religious and moral issues. The purpose of these messages, the main source of which is the Qur'an and hadith is to guide the individual and society and to raise mature people.

The Risâletü'n-Nushiyye written by Yunus Emre is shown as the first example of advice book written in the Anatolian field. In the ongoing centuries, many advice-nâmes have been written as copyright and translation. Advice books of Dede Ömer Rüşenî, Şeyh İbrahim Gülşenî, Eşrefoğlu Rumi, Sinan Paşa, Nidaî, Birgivî Mehmet Efendi, Cemâlî, Güvahi, Nâbî and Sünbülzâde Vehbi are also important examples of this type.

Apart from the advice books written as a stand alone work in the form of masnavi verse, there are also poems written in the form of advice-nâme in the divans. One of them is the advice book he wrote for Abdullah Ebu'l-Kasım, the son of Yozgatlı Hüznî, one of the 20th century poets. In the poem, which consists of 142 couplets, the poet gives advice to his son on social, moral and religious values. In this study, Hüznî's aforementioned advice book is analyzed from a perspective of values.

Keywords: Values Education, Classical Turkish Literature, Advice Book, Hüznî from Yozgat

Giriş

Arapça kökenli bir kelime olan *nasihat*; saf, halis olmak, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyetli olmak ve başkasının iyiliğini istemek anlamlarındaki *nush* kökünden türemiştir (Çağrı 2006, 408). Farsça karşılığı *pend* olan nasihat Türkçede; bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için

söylenen söz, verilen fikir olarak tanımlanan *öğüt* sözcüğü ile karşılaşılır (Ayverdi 2010: 961).

Nasihât ve *pend* kelimeleri Farsça *nâme* ekiyle birleşerek İslami edebiyatta dinî, ahlaki ve didaktik türde yazılan eserlere verilen bir isim olmuştur. Arap ve Fars edebiyatında bu türün örneklerine çokça rastlanır. Müslümanlığın kabulüyle beraber Türk edebiyatına Arap ve Fars edebiyatından geçmiştir. İslam toplumları ahlaki kuralların teorik olarak bilinmesinden ziyade uygulanmasına önem vermiştir. Bu bağlamda yapılması ve yapılmaması gereken davranışları, dinin emir ve yasakları ile gelenek ve töre ahlaki içerisinde ele alan *nasihat-nâme* türündeki eserler telif etmeye gayret etmişlerdir. Müellif nasihat edeceği hususların etkisini artırmak için ayet, hadis, atasözü ve vecizelerden yararlanır; muhtelif hikâyelerle kıssadan hisse çıkarılmasını amaçlar (Pala 2006: 409).

Nasihât-nâmelerde okuyucuya sosyal, siyasi, dinî ve ahlaki konularda birtakım mesajlar verilir. Bu mesajların amacı birey ve toplumu irşad edip olgun insan yetiştirmektir. Ancak yazıldığı döneme ve hitap edilen kitlenin niteliğine göre nasihat-nâmelerin muhtevası da değişebilmektedir. Toplumların sosyal ve ahlaki açıdan çözümler yaşadığı dönemlerde, bozulma emaresi gösteren alanlara yönelik çözüm önerileri sıralanmıştır. Hak, adalet, doğruluk gibi her devirde geçerli olan evrensel değerler yanında ahlaki kuralların farklılaşması, kültürler arası etkileşim, değer yargıları ile yöneten ve yönetilen arasındaki iletişim bu tür eserlerde işlenebilir (Pala 2006: 409).

Yunus Emre'nin yazmış olduğu *Risâletü'n-Nushiyye*, Anadolu'da yazılmış ilk nasihat-nâme örneği olarak gösterilir. Süregelen yüzyıllarda telif ve tercüme olarak çok sayıda nasihat-nâme yazılmıştır. XIV. asırda Ahmed Fakih'in *Çarh-nâme*'si ile Hoca Mesud'un Sadi'den tercüme ettiği *Ferheng-nâme-i Sadi*'si, XV. asırda Sinan Paşa'nın *Maarif-nâme*'si ile Yetîmî'nin *İbret-nâme*'si, XVI. asırda Güvâhî'nin *Pend-nâmesi*, XVII. asırda Koçi Bey *Risalesi*, XVIII. asrın başında Nâbî'nin *Hayriyye*'si ile Vehbî'nin *Lütfiyye*'si bu türün önemli örneklerindedir.²

Mesnevi nazım şekliyle müstakil bir eser olarak yazılan nasihat-nâmeler dışında divanlarda bu türde kaleme alınmış manzumelere de rastlanmaktadır. Nasihat-nâmeler, hitap eden ve muhatap alınan bağlamında kabaca bir tasnife tabi tutulacaksa; kutsal kitaplar vasıtasıyla Allah'ın tüm insanlığa, peygamberlerin kavmine/ümmetine, devlet adamlarının halkına, şairin/sanatçının okuyucusuna ve babanın evladına verdiği öğütleri muhtevi nasihat-nâmeler şeklinde sıralanabilir.

² Nasihat ve nasihat-nâme hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Pala 2006, Çağrııcı 2006.

XX. asır şairlerinden Yozgatlı Hüznî'nin oğlu Abdullah Ebu'l-Kasım için yazdığı nasihat-nâme de babanın evladına hitaben yazdığı nasihat-nâmeye bir örnektir. 142 beyitten müteşekkil olan manzumede şair, oğlunun şahsında sosyal, ahlaki ve dinî değerler üzerinden öğütler vermektedir.

Yozgatlı Hüznî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Nasihat-nâmesi

Asıl adı Mehmed Bahaeddin olan şair, 1879-1936 yılları arasında Yozgat'ta yaşamıştır. Babası Keşşâfzâde ailesinden Mehmed Derviş Efendi'dir. İbtidai ve idadi mekteplerinden sonra Mustafa Ağa Medresesi'nde eğitimini sürdürmüş, Arapça ve Farsça öğrenerek kendini yetiştirmiştir. Ancak maddi sıkıntılar nedeniyle medresedeki eğitiminden ayrılmış, Yozgat adliyesinde zabıt kâtipliği ile Yozgat'ın birçok köyünde imamlık vazifelerinde bulunmuştur (Güneş 2009: 12-14).

Hüznî ve Hizbî mahlaslarıyla şiiirler yazan şairin iki divanı ve bir şiiir defterinde 700 civarında şiiiri bulunmaktadır. Zileli Ceyhûnî, onun şairliğinde önemli bir etkiye sahiptir. Hem hece hem de aruz ölçüsüyle şiiirler yazmıştır. Yunus Emre, Süleyman Çelebi, Eşrefoğlu Rûmî, Tokatlı Nûrî, Fuzûlî, Bâkî, Nedîm, Âsım, Es'ad ve Osman Nevres gibi divan ve halk şairlerinin tesiri görülen manzumelerinde aşk teması hâkimdir. Nazire geleneğini de devam ettirmiş, Çelebi-zâde Âsım, Es'ad Efendi ve Osman Nevres'in şiiirlerine tahmisler yazmıştır. Nakşibendi tarikatına olan ilgisi ve bu tarikatın önemli isimlerinden Mustafa Nakşî'nin torunlarından olması sebebiyle Hüznî; zikir, sır, kalp, tecelli, sıdk, ihlas, rıza, nur, Hak gibi dinî-tasavvufî terimlere şiiirlerinde sıkça yer vermiştir (Güneş 2009: 18-20).

Hüznî'nin üç yazma eseri oğlu Fahrettin Öncül'de bulunmaktadır. Bu eserlerden Hüznî Dîvânı I'de 230, Hüznî Divânı II'de ise 210 şiiiri bulunmaktadır. Bu divanlardan ilki M. Öcal Oğuz (1987), ikincisi Mustafa Güneş (1988) tarafından yüksek lisans tezi olarak incelenmiş ve Latin harflerine aktarılmıştır (Oğuz 1987). 96 sayfadan oluşan şiiir defteri ise koşma tarzında yazılmış şiiirleri ihtiva etmektedir.

Şairin ikinci divanının sonunda mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan dört şiiir bulunmaktadır. Bunlardan biri de nasihat-nâmedir. Bu çalışmada Yozgatlı Hüznî'nin nasihat-nâmesi'nin önce adı ve yazılış sebebi üzerinde durulmuştur. Ardından manzumenin dil ve üslup özellikleri ele alınmış, muhtevası değerler perspektifli bir bakış açısıyla tahlil edilmiştir.

Manzumenin Adı ve Yazılış Sebebi

Manzumeye bakıldığında şair tarafından özel bir başlıklandırmanın yapılmadığı görülmektedir. Divanın sonunda şairin *vasiyet-nâme* ve *masiyet-nâme* isimli iki manzumesi daha vardır ki bunlar başlıklandırılmıştır. Ancak

nasihat-nâmenin hemen başında “*Maḥdûmum Abdullâh Ebu'l-Kâsım Efendiye taraf-ı nâ-çizîden nesâyih-ı lâzîmeyi ihtivâ eden şu manzûmemizi âtiye aynen tahrîr eyledik*” ibaresi bulunmaktadır. Manzumede geçen şu beyitte de şair, eserini nasihat-nâme türünde yazdığını açıkça ifade etmektedir:

Dinle oğlum bu nasihatnâmemi

Aldım ele senin için hâmemi³ (12)⁴

Hüznî, aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbını kullanarak mesnevi nazım şekliyle yazdığı nasihat-nâmesini, oğluna kendisinden bir yadigâr kalması amacıyla kaleme alır ve nasihatlerine kulak verip onlarla amel ederse mahzun olmayacağını söyler:

Yâdigardır sana bu pendim oğul

Anın ile âmil ol olma melûl (14)

Manzumenin Dil ve Üslup Özellikleri

Öğüt vermek amacıyla yazılan eserde konu ile uyumlu olarak külfetsiz, açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Terkiplerin neredeyse tamamı iki kelimeyle oluşturulmuştur. Manzumede mahallî söyleyişin izlerine de rastlamak mümkündür. Hüznî meramını anlatırken *elimiz boş yüzümüz kara* (8), *arayan ya Hudâsını bulur ya belâsını bulur* (26), *dinin ile dilini sakla* (67), *gülünü al dikenı terk et* (103) gibi deyimleşmiş ibarelerle muhatabının anlayacağı bir üslup kullanmaya gayret etmiştir. Öte yandan şair, gündelik hayatta kullanılan ve yer yer argoya kaçan *ibne*, *pezevenk*, *kahpe*, *ibn-i zina* gibi ifadelerle de manzumesinde yer vermiştir.

Şair anlatımı tekdüzelikten kurtarıp dikkati toplamak için zaman zaman mizahi bir üslup kullanmayı da ihmal etmemiştir. Çingeneye benzetilen sonradan görmüşlerin sahip olduğu servetin kendine bile faydasının dokunmayacağı, üzerine ne kadar yağmur yağarsa yağsın kuru bir ağacın meyve veremeyeceği örneğiyle anlatılır:

Sonradan görmüşe hiç etme heves

Nân-ı gayre göz diken misl-i mekes

³ İncelenen metin Güneş 2009'dan alınmıştır.

⁴ Parantez içindeki rakamlar manzumenin beyit numaralarını göstermektedir.

Servet olsa da çingene gibi
Rahmi yok nefesine divâne gibi

Yağsa rahmet veremez meyve ağaç
Aslı kuru olur ise gözün aç (82-84)

Hüznî, muhtevaya uygun olarak hikemî söyleyiş özelliğinden de sıkça faydalanmıştır. Aşağıdaki örneklerin ilkinde dünya süslü görünen ancak hilesi çok olan bir kadına benzetilmiş ve bu teşbih üzerinden akli başında olan kişinin dünyaya kanmaması gerektiği öğütlenmiştir. İkincisinde ise güzel yerden güzellik, çöplükten ise ancak pislik çıkacağı ifade edilerek kişinin aslına çekeceği yine hikemî bir üslupla dile getirilmiştir:

Etme dünyâyı tekaddüm ‘âkil ol
Zen-i âreste anın hilesi bol (32)

Ben sözümü geri almam hak budur
Tayyibâttan tayyibât eyler zuhûr

Mezbeleden ne çıkar cây-ı necîs
Olsa tohum tâhir amma tarla pis (115-116)

Nasihat-nâmelerde şairler, öğüt verilen kitleye farklı şekillerde hitap etmektedir. Hz. Lokman’ın oğluna “ey oğul” şeklinde seslenişi nasihat-nâme şairleri için örnek teşkil etmiştir. Nâbî’nin Hayriyye, Sünbülzâde Vehbî’nin Lütfiyye’inde oğullarına hitabında farklı olarak gözümün nuru, babasını gözünü aydınlatan gibi daha içten hitaplar kullanıldığı görülmektedir (Aydın 2016: 5) Hüznî de anlatıma samimiyet katmak için oğluna *gözümün nuru* ve *çiğirimın paresi* gibi sevgi dolu ifadelerle hitap etmiştir. Öte yandan Hüznî, hâkim bakış açısı ve anlatıcı biçimi ile tecrübe sahibi, bilen ve uyarıcı konumundadır. *Pendimi tut, dinle, olma, tut sözümü* gibi ifadeler bu üslubun bir yansımasıdır:

Pendimi tut benim ey *nûr-ı basar*
Gûşuna menkûş edip dinle haber (15)

Nûr-ı ‘aynım bana bakıp da sakın
Olma râm-ı nefis o bed-hâha yakın (49)

Ciğerimin pâresisin oğlum amân

Tut sözümü 'amel eyle bu zaman (94)

Hüznî, nasihat-nâmesinde döneminin gündelik yaşamına dair de birçok manzara paylaşmaktadır. Şair gözüyle sosyal hayatta gördüğü çarpıklığı, ahlaki bozulmaları, değer yargılarındaki yozlaşmayı keskin bir dille ve eleştirel bir üslupla dile getirmiştir. Yazara göre *sûret-i Hak* görünen sufi ve âlimlerden uzak durulmalıdır. Devrin âlimleri zamanın *füccârı* olmuştur. *Riya* onların en bariz vasfıdır. *Rahmani surette* görünürler, ancak *şeytan* gibi gezerler. İbret gözüyle bakıldığında her birinin muhabbet duyduğu şeylerin ne olduğu görülecektir:

Niceler sûret-i Haktan görünür

Kisve-i zühdü serâpâ bürünür (57)

Nice âlim var ki füccâr-ı zamân

İblîse olmuş kurenâ ne yamân

Sûret-i Rahman gezer şeytân gibi

Bir mürâ'î-i kâmil insân gibi

'Asrımıza nazar et ibret ile

Her birinin ülfeti bid'at ile (64-66)

Hüznî, kimi zaman kendi hayat tecrübelerinden kesitler paylaşmayı da ihmal etmez. Böylece dile getirdiği hususlarda ifadenin etkisini artırmak ister. Hayatta birçok şeyi tecrübe ettiğini ve gidişatın hiç de iyi olmadığını dile getiren şair, mayası bozuk olandan (uzak durulması) kız alınmaması gerektiğini öğütler. Zira kendisi öyle birine iyilik etmiş ancak karşılığında türlü kötülük görmüştür:

Tecrübem çok başıma geldi çok iş

Dâ'ima aksine gitmekde gidiş (95)

Hem de fûrû-mâyeden alma kızı

'İrz u nâmûsunu sakla tut sözü

Bir fûrû-mâyeye bin iyilik ettim

Nice bin türlü belâlara yettim (91-92)

Kur'ân ve hadislerle din ve tarikat büyüklerinin sözlerinden iktibas yapılması nasihat-nâmelerde sıkça karşılaşılan bir husustur. Hüznî de öğütlediği konuları delillendirmek ve ifadeyi kuvvetlendirmek için iktibaslardan faydalanmıştır. Bu bağlamda yaratılış gayesinin unutulmaması ile rızık konusunda kanaatkâr olunması gerektiği anlatılırken ayet iktibasları yapılmıştır:

Zâtını tevhîde der ins ü cinnî

*Fe'budûnî*⁵ dedi ol Rabb-ı Ganî (47)

Kıl tevekkül Hâlîka çekme elem

Et nazar *nahnü kasemnâ*⁶ya ne gam (71)

Manzumenin Muhtevası

Değerler, toplumun kendi varlığını ve işleyişini sürdürmek için bireylerinin çoğunluğu tarafından benimsenen; ortak duygu, düşünce ve yararını yansıtan ahlaki inanç veya ilkelerin bütünüdür (Kızılcıkel vd. 1994: 99). İnsanoğlunun nazarında geçmişten bugüne kıymet bulup zamanı aşan; ideal insan ve toplum olmanın gereklerinden kabul edilen adalet, sabır, saygı, sevgi ve edep gibi kavramlar *değer* olarak nitelendirilir. Sosyal öğrenme yoluyla insanlara benimsetilmeye çalışılan değerler, iç huzurun, toplumsal barış ve mutluluğun sağlanmasında oldukça önemlidir (Akalin 2021: 81). Zaman geçtikçe değerlerde görülen yozlaşma ve çözümler, toplumsal düzlemde değer aşınması veya değer yitimi olarak kendini hissettirmiştir. Bu noktada, değerler eğitiminin önemi ve gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Hak, hukuk, adalet, saygı, edep ve sevgi gibi en temel değerlerin öğrenimi çocuk yaşta ailede başlar. Nitekim anne ve baba, çocuk/genç için birer rol model, aktif eğiticidir (Gider 2019: 27).

Birçok öğüdün okuyucuya aktarıldığı nasihat-nâmelerin, değerler eğitimine katkısı büyüktür. Yozgatlı Hüznî'nin nasihat-nâmesine de bu perspektifle bakıldığında şair; oğlunun şahsında okuyucuya/dönemin gençliğine sosyal, ahlaki ve dinî değerler üzerinden nasihat etmektedir.

⁵ (Kurân-ı Kerîm 21: 25, 92) “Yalnız bana kulluk edin.”

⁶ (Kurân-ı Kerîm 43: 32) “(Dünya hayatındaki geçimlerini) biz paylaştırdık.”

Manzumesinde şairin dile getirdiği öğütleri *tavsiye edilen davranış ve değerler* ile *sakınılması gereken davranış ve değerler* başlıkları altında şöyle bir tablo ile göstermek mümkündür:

Tavsiye Edilen Davranış ve Değerler	Sakınılması Gereken Davranış ve Değerler
İlim öğrenmek (İlim talebinde olmak)	Dünyaya bağlanmak
Ulemaya hürmet	Güzellere gönül vermek
Allah'ı aramak (Hâl ehli olmak)	Ele minnet etmek
Edepli olmak	Nefse uymak
Allah'tan korkmak	Cahille (miskinle) sohbet
Dua, ibadet, zikir, tefekkür	İşine hile katmak, yalan
Tevekkül, rızka kanaat	Tabasbus (yaltaklanmak)
Dilini tutmak	Düşmanlık, kin tutmak
Meslek erbabı olmak	Kalp kırmak
İşinde gayretli olmak	Zulüm
Cömertlik	Sözünden dönmek
Doğru söz, ahde vefa	Mal ve dünya sevgisi

Şair nasihat-nâmesinde benimsenmesi ya da sakınılması tavsiye edilen değerleri, okuyucunun zihninde daha etkili ve canlı kılma amacındadır. Bu bağlamda seçilen bazı olumlu ya da olumsuz karakterler üzerinden okuyucusuna mesaj vermiştir:

Olumlu/Müsbet Karakterler	Olumsuz/Menfi Karakterler
Ehl-i hâl	Cahil, miskin
Er	Ukala, buhelâ, bûdelâ
Mümin	Gâfil, zen-i âreste, dilber

Haddâm-ı şeri'at	Mecnûn, Leylâ, Ferhad
Menfûr-ı cihân	Ehl-i hevâ, sûfî
Ulemâ	Sûret-i Hak, sûret-i Rahman, sûret-i sûfî, şeyh-i Necdî-sûret
Mürşid-i Hudâ	Füccâr-ı zaman, mürâ'î-i kâmil
Ehl-i fâzıl	İbne, pezevenk, fûrû-mâye, denî
Sâl-hurde	Kavm-i rezil, kavm-i kefer
Nesl-i pâk	Süfehâ, ibn-i zina, fahişe, piç, kahbe
Ehl-i sehâvet	Sonradan görmüş, çingene

Eserin muhtevasının bir nevi özeti olarak görülebilecek bu tablolardan hareketle manzume şu başlıklar altında incelenebilir:

İlim Öğrenme/İlim Talebinde Olma

“Belli bir konuya ait bilgilerin bütünü, okumakla elde edilen nazari bilgi” (Ayverdi 2010: 553) şeklinde tanımlanan ilim; nasihat-nâme türünde yazılmış birçok eserde olduğu gibi Hüznî'nin manzumesinde de öğütlenen değerlerin başında gelmektedir. Hüznî, cahil olanların çokça zahmet/eziyet çektikleri için oğluna bir sanat/meslek edinmesini ve bu yolda bıkmıp usanmadan çok çalışmasını öğütler:

Pîşe kıl kendine sen 'ilm ü edeb
Câhil olan çeker ol renc ü tâb

Pûsîde olma yürü 'ilme gayyûr
Olagör sâ'î ana olma fütûr (16-17)

İnsana lazım olan ilimdir. Zira *hilm* ve *hüner* gibi güzel hasletler de ancak ilimle kazanılabilir. Bu yüzden kişi, her daim ilim öğrenme hevesinde olmalıdır. İlim öğrenme hevesinde olandan Allah razı olur. Dünyada heba olmayacak tek şey faydalı ilimdir:

Et heves ilm-i Hudâdan taleb et
Sâlik isen var anın silkine git

Âdeme lâzım olan ilm ü hüner
‘İlm ile lâzım imiş hilm ü hüner

Et heves kim ola hem râzı Hudâ
‘İlm-i nâfi‘ ola bâkîsi hebâ (18-20)

Arapça veya Türkçe fark etmeksizin gece gündüz Allah'tan faydalı ilim talebinde bulunulmalıdır. Evlerinde telif ve tercüme birçok kitap bulunduğunu ifade eden Hüzni, oğluna bu kitaplar vasıtasıyla ilim öğrenebileceğini söyler. Ancak doğrudan müellifinden öğrenilecek ilim, kitaptan öğrenilenden daha üstün olacaktır. Bu sebeple ilmi erbabından öğrenmeli, gerekirse bu yolda terk-i vatan ederek ilim erbabına gidilmelidir:

‘İlm-i fıkha heves et rûz u şebi
O da Türkî ola ister ‘Arabî

Gerçi çok tercüme var bî-hesap
Hânemizde doludur Türkçe kitâp

Gidip erbâbına öğren anı sen
Gelir ise elden et terk-i vatan (16-23)

Ulemaya Hürmet

İlimle birlikte dikkat çekilen bir başka değer ise ulemaya hürmettir. Zira ulema ilim öğrenilen kişidir. Hüzni, oğluna önce ulemanın sonra da bir mürşidin eteğinden tutmasını öğütlüyor. Şairin bu nasihatini onun ulema ile aklen ve zihnen, mürşit ile de kalben ve ruhen kemâle ermesi içindir. Maddî ve manevî her işteki çıkmazlar ilim sahiplerinden alınacak nasihatle aşılabılır:

Evvelâ tut ‘ulemânın eteğün
Sonra mürşîd-i Hudânın eteğün

‘Ulemâdan hak nasîhat alagör
Ma‘nevî maddî umûrun durma sor (44-45)

Akıl, insanı diğer canlılardan ayıran ve ahsen-i takvim kılan en önemli haslettir. *Kur'an*'da defalarca tekrarlanan *hiç düşünmez misiniz* ifadesiyle aklın insanlar için önemine vurgu yapılır. Bu ifadeyle aynı zamanda insana akıllı olmanın ve aklını kullanmanın sorumluluğu da yüklenmektedir. Akla ve düşünceye bunca önem atfeden Allah, ancak ilim öğrenenleri ve ilim sahiplerini sever. Âlimler Allah'ın sevgili kullarıdır. Nasıl ki meyve veren ağaca zarar verilmez ise ilim sahiplerine kin ve düşmanlık etmekten de uzak durulmalıdır:

Hak habîbi 'ulemâdır 'ulemâ
Düşmân-ı Hak cühelâdır cühelâ

'Ulemâda bulunur havf-ı Hudâ
Âyetinde Hak buyurur dâ'imâ

Kat' olur mu şecer-i müsmire bak
'Ulemâya bu'z u kînden ol uzak (98-102)

Dünyanın Faniliği

İslam dini ve tasavvuf yorumu nasihat-nâmelerin muhtevasını oluşturan en önemli kaynaklardır. Bu açıdan nasihat-nâmelerde sıkça işlenen konuların başında dünyanın geçiciliği, nefse uymama, dua, ibadet ve zikrin ehemmiyeti gibi hususlar gelmektedir. Şairler dünyanın değersizliğini vurgulayarak verdiği mesajların muhtabı üzerindeki etkisini artırmayı amaçlar. Hüznî de bu kavramlar üzerinden dikkat çekici öğütlerde bulunur. Ona göre âkil olan dünyayı öncelemez. Zira dünya süslü ama hilesi bol olan bir kadın gibidir. Aklı olan ona meyletmez, çünkü bu zamana kadar dünya kimseye yar olmamıştır:

Etme dünyâyı takaddüm 'âkıl ol
Zen-i âreste anın hilesi bol

Kime yâr oldu 'acep dâr-ı fenâ
Meyleder mi ana hiçbir 'ukâlâ (32-33)

Manzumede dünya için yapılan benzetmeler dikkat çekicidir. Hüznî, vefasızlığı ve hilesinin çokluğu yönüyle dünyayı süslü bir kadına benzetir.

Öte yandan dünya, mine renkli bir yılan gibidir. Göz alıcı ve güzel görünse de en nihayetinde tegafül eyleyene zehrini zerk edip onu toprak altına koyar. İnsanoğlu bu mihnetler yurdunda yani dünyada bir misafir gibidir. Mühim olan fani dünyada bakiyi yani ebedî olan ahiret yurdunu satın alabilmektir:

Bir münakkaş mâr-ı minâ görünür

Zîr-pâyı büdelâda sürünür

Kim ki gâfil anı zehr ile urar

‘Âkıbet ol zîr-i zemîne koyar (32-35)

Bu cihân fânî cihân fânî bütün

Al bekâ mülkünü fânîde satın

Hep misâfir bu fenâ dâr-ı mihân

Bu fenâ içre ne sen bâkî ne ben (39-40)

Nefse Uymama

Manzum nasihat-nâmelerde nefsin arzu ve isteklerine karşı okuyucular uyarılır, nefse uyulmaması için yapılması gerekenler sıralanır (Parlakkılıç Mucan 2020: 148). Hüznî, baki olana talip olanın elbette en başta nefesine uymaması gerektiğini söyler. İnsana düşen yalnızca Allah'a kulluk etmek, onun emir ve yasaklarına uymaktır. Cihana ibret gözüyle bakıldığında heva ehlinden yani nefsin istek ve arzularına düşkün olanlardan uzak durulması gerektiği öğütlenir:

Zâtını tevhîde der ins ü cinni

Fe‘budûni dedi ol Rabb-ı Ganî (47)

Nûr-ı ‘aynım bana bakıp da sakın

Olma râm-ı nefis ol bed-hâha yakın (49)

‘Ayn-ı ‘ibretle cihâna nazar et

Her birisi ehl-i hevâ hazer et (55)

Dua, İbadet ve Zikrin Ehemmiyeti

Fani dünyadan uzak durabilme ve nefse karşı koyma kolayca yapılabilecek bir iş değildir. Bunun yolu da elbette dua, ibadet ve zikirden, her an Allah'ı anmaktan geçmektedir. Bu noktada seher vaktine dikkat çekilir. Seher vakti divan şiirinde önemlidir. O vakitte edilen duaların geri çevrilmeyeceğine inanılır. Hüzni de manzumesinde yapılan dualar kabul olunacağı için seher vaktinde uyanık olmayı, insanlara ve cinlere *yalnızca bana ibadet edin* diyen Allah'ın zikrini dilden düşürmemeyi öğütler:

Hem bîdâr-ı zâkir ol vakt-i seher
Her du'â makbûl olur anda meğer

Bir işe var eyledi bizleri Hak
Kim idevüz biz anı dilde sebâk

Zâtını tevhide der ins ü cinni
Fe'budûni dedi ol Rabb-ı Ganî

Nitekim yeme, içme gibi eylemler hayvanlar içindir. İnsana yaraşan ise kulluk vazifesine muvafık olarak ibadet etmek ve ilim öğrenmektir. Bunun için nefse uyup başkasının kötülüğünü isteyenlerden uzak durmalı, namaz ve niyaz ile kâinatın Râzık'ına arz-ı hacet etmelidir:

Yemek içmek uyumak hayvân için
İlm ü tâ'at ise hep insân için

Nûr-ı 'aynım bana bakıp da sakın
Olma râm-ı nefis ol bed-hâha yakın

Kıl namâzı et niyâzı Hâlîka
Arz et hâlin ka'inât-ı Râzîka (45-50)

Güzellere Gönül Vermemek

Aşk, divan edebiyatı teması içerisindeki en temel olgudur. Âşık, sevgili ve rakip üçlüsü üzerinden müşahhas veya mücerret olarak işlenen bu olguya,

hemen her şiiirde rastlamak mümkündür. Divan şairleri aşkı ele alırken İslam kültürünün duygu ve düşünce yapısından faydalanmıştır. Tasavvufî nazarla bakıldığında aşk, dünyanın yaratılış sebebidir. Şairler beşerî aşkı, hakiki aşka ulaşma yolunda bir merhale olarak telakki etmiştir.

Hüznî'nin nasihat-nâmesine konu olan aşk, beşerîdir. Mecnûn ve Ferhad kıssasına telmih yapılarak güzellerin vefasızlığıyla hilesinin çok olduğuna dikkat çekilir. Şair bu hususu desteklemek için örnek gösterme yöntemini kullanır. Güzellere gönül verenlerin hep mahrum kaldığını, bu türden haberlerin yaşadığı dönemde çokça duyulduğunu söyler:

Verme dil dilberine kendi gibi

Yok vefâsı dâ'imâ fendi gibi

Nice Mecnûn nice Ferhâd nice er

Bî-vefâ dilbere dil verdi meğer

Âhiri mahrûm olup verdi serin

Görüyorsun duyuyorsun haberin (36-38)

Sanat Erbabı Olmak, Tevekkül, Şükür ve Rızka Kanaat

Elde olana kanaat edip başka bir şeye ihtiyaç duymama, gönül tokluğu (Ayverdi 2010: 577) anlamına gelen *istiğna*, tasavvuf kültüründe Allah'ın kendisine kâfi olduğuna inanarak ondan başkasına tenezzül etmemesi (Uludağ 2012: 192) olarak bilinir. Bu itibarla manzumede rızka kanaat, tevekkül ve şükür gibi değerlerin öne çıkarıldığı görülmektedir.

Terzilik mesleğiyle iştiğal eden oğluna Hüznî, bir sanat erbabı olarak işine hile katmadan devam etmesini öğütler. Mesleğini yaparken oğlunun tevekkül etmesini ve rızık konusunda asla elem çekmemesini ister. Bu hususu ise *Kur'ân*'dan bir iktibasla delillendirir:

San'at-ı terziliği aldın ele

Gayret et işine katma hîle

Et devâm san'ata hem olma kesel

Rızkın elbet verir ol zât-ı ecel

Emîn ol aç koyamaz kullarını
Kendine râm olan yohsullarını

Kıl tevekkül Hâlîka çekme elem
Et nazar *nahnu kasaemnâya* ne gam (68-71)

Uzak Durulması Gereken Karakterler

Yozgatlı Hüznî nasihat-nâmesinde, oğluna yalnızca değerler üzerinden öğütler vermez. Ona göre uzak durulması gereken karakterler de vardır. Şair, oğluna şu dört kişiden hayır umma ve onlardan kaç ki sana zararları dokunmasın diyerek bazı kimseleri sıralar. Bunların ilki sonradan Müslüman olmuş kâfirdir. Bu kişiler yılanı benzetilir ve onların dostluğuna güvenilmemesi öğütlenir. İslam akaidine ters olan bu düşünceyle şair, kanaatimizce onların iki yüzlü olduğunu vurgulamak istemektedir:

Umma sen dört kişiden hayrı sakın
Kaç sirâyet etmeye şerri sakın

Müslim olmuş kâfire bakma yalan
Adama dost mu olur nev'-i yılan (77-78)

Hak etmediği bir zenginliğe kavuşmuş, türedi, şımarık ve görgüsüz kimseler için sonradan görme tabiri (Ayverdi 2010: 1122) kullanılır. Bu ifade *gavurdan dönme, sonradan görme* (Eyüboğlu 1975: 186) şeklinde deyimleşmiştir. Sonradan mal, mülk sahibi olanlar doğuştan zengin olanlara göre görgüsüz; sonradan Müslüman olanlar da doğduğundan beri İslamî kaidelere uygun yaşayanlara göre zayıf kalır. 20. yüzyıl halk şairlerinden Gufrânî bir şiirinde, *sonradan görmüşe ne kız ver ne kız al* (Eyüboğlu 1975: 376) demektedir.

Hüznî de sonradan görmüşleri başkasının ekmeğine üşüşen sineğe benzetir ve onlara heves edilmemesini nasihat eder:

Sonradan görmüşe hiç etme heves
Nân-ı gayra göz diken misl-i mekes (82)

Nasihat-nâmelerde zaman zaman argo hatta küfre kaçan ifadeler kullanıldığı bilinmektedir. Hüznî'nin kullandığı *ibne* ve *ibn-i zinâ* da bu

türden ifadelerdir. Utanç duyulacak işleri hiç sıkılmadan yapan, utanmaz kişiler için *ar damarı çatlamış* deyimini (Parlatır 2007: 95) kullanılır. Şair öğüt verirken sözünü esirgememiş, hayâsızlıktan şah damarı kırılanlarla; mayası bozuk, aslı nesli belli olmayan insanlardan uzak durulması gerektiğini öğütlemiştir:

Yanına koyma sakın *ibneleri*
Şâh damarı kırılan rahneleri (85)

Birisi anın ise *ibn-i zinâ*
Mâyesi fâhişelikten rû-nümâ (88)

Hayır Umulması Gereken Karakterler

Yozgatlı Hüznî, nasihat-nâmesinde önce uzak durulması gereken dört karakteri sıralamıştır. Ancak kendisinden hayır umulması beklenen kişiler de vardır. Bunlar olumsuzun karşısına konumlandırılan olumlu karakterlerdir. Şaire göre onlara teslim olan zarar görmez. Manzumesine ilmin önemini vurgulayarak giriş yapan Hüznî, ulemayı da hayır umulması gereken ilk karakter olarak gösterir. Maddî veya manevî her iş ilim sahiplerine danışılmalı, onlardan nasihat alınmalıdır:

Dör kişiden bulagör hayrı hemân
Teslim ol anlara görmezsin ziyân

Ulemâdan hak nasihat alagör
Manevî maddî umurun durma sor (97-98)

Eserinde tecrübelerine dayanarak oğluna kimi öğütler veren Hüznî, kendi başına gelenlerden onun ders almasını ve aynı hatalara düşmemesini ister. Bu bağlamda öne çıkan diğer olumlu karakter, kocamış ve yaşlanmış kişiler için kullanılan bir ifade olan *sâl-hurde*dir. Hayatta kazandığı olumlu-olumsuz tecrübelerden ders almak için onların sohbetinde bulunulmalıdır,

Sâl-hurde birisi anın oğul
Sobetinden eyleme zerre nükûl (104)

Dilimizde *aslı neyse nesli de o olur*, şeklinde kullanılan bir atasözü vardır. Bununla kişinin aslından yani geçmişi ile yetiştiği ortamdan, huy ve karakter olarak uzak kalamayacağı anlatılmak istenir. *Sorma kişinin aslını*

sohbetinden bellidir, atasözü de bu durumu anlatmak için kullanılır (Gökdağ 2016: 63). Hüznî'ye göre soyu temiz olan kişilerden hayır umulması gerekir:

Hem birisi *asl u nesl-i pâk olan*

Hem hasîb ü hem nesîb ü âkılan (109)

Kur'ân'ı Kerîm'de pek çok huy ve davranış gibi cimrilik de kötü görülmüştür. Bu bağlamda cömertlik⁷ faziletli bir haslet olarak zikredilmiştir. Şair, vasıfları *Kur'ân*'da sayılan cömert kişileri de kendisinden hayır umulması gereken kişiler arasında gösterir:

Hem biri *ehl-i sehâvet* ne güzel

Vasfeder anı da Hallâk-ı ezel (116)

Gönülden Uzak Tutulması Gereken Dört Şey

Gönül kelimesi insanın manevi varlığının ifadesi, inanç ve hislerin kaynağı, önüne geçilemeyen iç kuvveti; kalp, dil (Doğan 2011: 619-620) olarak tanımlanır. Divan şiirinin en temel olgusu olan aşkın yaşandığı mekân olması bakımından gönül⁸ oldukça önemlidir. Tasavvufta ise gönül, Allah'ın tecelli ettiği yer olduğu için kutsal görülür. Gönülün masivadan uzak tutulması gerekir. Hüznî de manzumesinde gönülün önemine vurgu yapar. Dine zarar veren mal ve dünya sevgisi ile nefis ve şeytanın gönülden uzak tutulması gerektiğini öğütler:

Hem de dört şey gönülden uzak et

Anlara meyl-i muhabbet yasak et

Hubb-ı dünya nefis ü şeytan hubb-ı mâl

İşte dördü sebep-i dîne zevâl (135-136)

Sonuç

20. yüzyıl şairlerinden olan Yozgatlı Hüznî, iki divan tertip etmiştir. İkinci divanın sonunda mesnevi nazım şekliyle yazılmış dört şiir bulunmaktadır. Şairin oğlu Abdullah Ebu'l-Kasım Efendi için kaleme aldığı nasihat-nâme türünde yazılmış manzumesi de bunlardan biridir. Nasihat-

⁷ Kurân-ı Kerîm'de cömertlik kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özel 2007.

⁸ Divan şiirinde gönül için bk. Dalbudak Hünerli 2017.

nâmesiyle şair, oğlunun şahsında okuyucuya/dönemin gençliğine sosyal, ahlaki ve dinî değerler üzerinden öğütler verir.

Bireysel anlamda insanın ya da sosyal anlamında toplumun rahat, huzur ve barış içinde yaşamını sürdürmesi değerlere riayet edilmesiyle mümkündür. Klasik edebiyatta yazılmış nasihat-nâmeler, okuyucusuna verdikleri mesajlar açısından değerler eğitiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, nasihat-nâmesinde Hüznî'nin olumlu/müsbet ya da olumsuz/menfi olarak nitelenebilecek karakterler üzerinden bazı öğütler verdiği görülmektedir. Şair bunu yaparken üst perdeden seslenmemiş, nasihatlerinin oğlu üzerindeki etkisini artırmak için baba şefkatini hissettiren gözümün nuru, ciğerimin köşesi gibi samimi ifadelerle oğluna hitap etmiştir.

Manzumede öğütlenen ilk değer ilimdir. İlim talebinde olma, ilmi erbabından öğrenme, gerekirse ilim öğrenmek için vatani dahi terk etme, ulemaya hürmet gibi hususlar üzerinden ilmin önemi vurgulanır. Hâl ehli olmak, edepli olmak, Allah'tan korkmak, dua, ibadet ve tefekkür, rızka kanaat, dilini tutmak, meslek erbabı olmak, işinde gayretli olmak, doğru söz ve ahde vefa Hüznî'nin benimsenmesini tavsiye ettiği davranış ve değerlerdir. Dünyaya bağlanmak, güzellere gönül vermek, başkasına el açmak, nefse uymak, cahille sohbet, işine hile katmak, tabasbus, kim tutmak, kalp kırmak, zulmetmek, mal ve dünya sevgisi ise şairin manzumesinde sakınılmasını tavsiye ettiği değer ve davranışlar olarak göze çarpmaktadır. Bu perspektifle bakıldığında evrensel değerler içeren nasihat-nâmeler, sadece edebiyatın değil sosyoloji ve psikoloji gibi bilim dallarının da dikkatini çekmeli; günümüz değerler eğitiminde üzerine daha fazla düşülmesi gereken metinler olmalıdır.

KAYNAKÇA

AYDIN, Abdullah (2016). "Nâbî ve Vehbî'nin Nasihat Ederken Çocuklara Yaklaşım Tarzları", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, S. 5, s. 1-11.

AYVERDİ, İlhan (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

ÇAĞRICI, Mustafa (2006). "Nasihat". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul. C. 32. s. 408-409.

DALBUDAK HÜNERLİ, Duygu. (2017). *Klasik Türk Şiirinde Gönül*. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.

EYÜPOĞLU, E. K. (1975). *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*. C.2. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.

GÖKDAĞ, Atilla. (2016). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Karbon Kitaplar.

GİDER, Mahmut (2019). “Keyif Verici Maddelerden Uzak Durmanın Gerekliği: Sünbülzâde Vehbî’nin Lutfiyye Mesnevisi Örneği”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, S. 14, s. 23-35.

GÜNEŞ, Mustafa. (2009). *Yozgatlı Hüznî Divânı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

KIZILÇELİK, Sezgin ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.

OĞUZ, M. Öcal (1987). *Yozgatlı Hüznî Divanı-I (Tahlil-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

OĞUZ, M. Öcal. (2020). “Hüznî Baba/Hizbî, Mehmed Bahaeddin”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. (Erişim Tarihi, 23.11.2021). <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/huzni-baba-hizbi-mehmed-bahaeddin>

ÖZEL, Cihan (2007). *Kur’ân-ı Kerîm’de Cömertlik Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

PALA, İskender. (2006). “Nasihatnâme”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul. C. 32. s. 409-410.

PARLAKKILIÇ MUCAN, Ayşe (2020). *Türk İslam Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler ve Urlalı Ya’kûb Oğlu Hüseyin’in Miftâh-ı Cennet’i*. Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

PARLATIR, İsmail. (2007). *Atasözleri ve Deyimler II, Deyimler*. Ankara: Yargı Yayınevi.

ULUDAĞ, Süleyman. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

YAZIR, E. Hamdi. (2012). *Kur’ân-ı Kerim Meali*. İstanbul: Tuva Yayınları.